

Janu Šemberovi zůstali historici ještě mnoho dlužni. O to více můžeme s povděkem přivítat zájem a pracovní nasazení začínající historičky. Kateřina Dufková shromáždila nejen všechna známá fakta o posledním příslušníkovi pánů z Boskovic, ale zahájila také archivní výzkum, díky němuž mohla přinést četná upřesnění v jeho biografii. Její schopnost zasadit téma do širších souvislostí a vyvodit z faktů a souvislostí příslušné závěry jí spolu s talentem vytvořit čtivý a kultivovaně napsaný text umožnily předložit nejširší čtenářské veřejnosti zajímavý příběh vyhraněné osobnosti odehrávající se na pozadí dějin Moravy 16. století.

Jaroslava Hausenblasová

Václav BŮŽEK – Pavel MAREK, *Smrt Rudolfa II.*, Praha, Nakladatelství Lidové noviny, 2015, 156 s., ISBN 978-80-7422-354-9

Tematika umírání a smrti přitahuje české a moravské historiky specializující se na raný novověk z řad českých a moravských historiků už dlouhou řadu let.¹ Především ve spojitosti s příslušníky panovnických dynastií, šlechtických rodů a vyšších sociálních vrstev obecně lze efektivně zkoumat řadu aspektů mortuální problematiky, neboť pramenná základna je v těchto případech dostatečně bohatá a pestrá. K tradičnímu vytěžování písemných pramenů od testamentů² až po pohřební kázání³ se v posledních letech druží i pozornost programově zaměřená na prameny hmotné povahy, především náhrobky, náhrobníky a epitafy, jejichž systematické zkoumání už dalo vzniknout i pozoruhodné ediční řadě.⁴ Pomineme-li však specializované monografie z per historiků umění⁵ či zástupců dalších s historií spřízněných oborů,⁶ zůstává asi nejkomplexnějším domácím uchopením této problematiky obsáhlá práce historika Pavla Krále.⁷ V obdobném duchu — byť se zaměřením podstatně tematicky užším a konkrétnějším — nyní k výzkumu této badatelsky atraktivní oblasti obrátili svou pozornost Václav Bůžek a Pavel Marek. Výsledkem je v roce 2015 vydaná monografie *Smrt Rudolfa II.* Dlužno předeslat, že kniha nabízí podstatně více, než slibuje její snad až příliš lapidární název.

1 Srov. Tomáš KNOZ, *Výběrová bibliografie k dějinám smrti na území českých zemí*, Sborník prací Filosofické fakulty brněnské university 51, 2002, č. 49, s. 305–320.

2 Pavel KRÁL (ed.), *Mezi životem a smrtí. Testamenty české šlechty v letech 1550 až 1650*, České Budějovice 2002.

3 Srov. především Radmila PAVLÍČKOVÁ, *Triumphus in mortem. Pohřební kázání nad biskupy v raném novověku*, České Budějovice 2008.

4 Jde o řadu *Epigraphica & Sepulcralia*, vydávanou Ústavem dějin umění AV ČR (doposud vyšlo pět svazků).

5 Např. Ondřej JAKUBEC, *Ku věčné památce. Malované renesanční epitafy v českých zemích*, Olomouc 2007.

6 Srov. především Alexandra NAVRÁTILOVÁ, *Narození a smrt v české lidové kultuře*, Praha 2004 nebo Michaela KRÁLÍKOVÁ, *Pohřební ritus 16.–18. století na území střední Evropy*, Brno 2007.

7 Pavel KRÁL, *Smrt a pohřby české šlechty na počátku novověku*, České Budějovice 2004.

Samotný závěr vlády císaře Rudolfa II. zaujal v minulosti již mnoho historiků, kteří se zabývali jeho zdravotním stavem na konci života i jeho skonem v těsné provázanosti s tehdejší politikou a děním, jež zpravidla interpretovali v duchu neodvratného směřování k otevřené mocenské a náboženské konfrontaci, kterou následně přinesla třicetiletá válka.⁸ Nabízela se však ještě jiná cesta, jak konečnou etapu Rudolfovy vlády tematizovat — totiž ponechat stranou dynamický kvas politických dějin a soustředit se přímo na osobnost těžce nemocného panovníka, který podléhá svým chorobám a jehož ostatky se následně stávají předmětem ritualizovaného zacházení, jež není samoučelné, ale má svůj hluboký smysl interpretovatelný cestou porozumění komplikované řeči raně novověkých symbolů. Po této cestě se již před lety do určité míry vydal Jaroslav Pánek, který konec císařovy pozemské pouti zpřítomnil v edici dobových pramenů, odrážejících právě toto téma.⁹ Prostřednictvím monografického zpracování se nyní na Rudolfův skon a na bezprostředně následující osudy jeho ostatků soustředila právě výše jmenovaná autorská dvojice.

Václav Bůžek a Pavel Marek se před časem tímž tématem zabývali v obsáhlé studii,¹⁰ kterou nyní rozvinuli do knižní podoby. Metodologicky se přihlásili k dnes již klasickému konceptu Ernsta H. Kantorowicze, akcentujícímu význam „sociálního těla“ panovníka a způsoby jeho reprezentace.¹¹ Rekapitulaci Rudolfova zdravotního stavu autoři zahajují retrospektivním exkurzem do časů panovníkova mládí, všímají si jeho raných neduhů, způsobů jejich léčby i pozornosti, kterou císařovu zdravotnímu stavu věnovalo jeho okolí, zejména cizí diplomaté v čele se španělským vyslancem a papežským nunciem. Právě precizní vytěžení zpráv zahraničních diplomatů působících u Rudolfova dvora umožnilo obohatit stávající pensum informací o císařových chorobách o mnohé, mnohdy velmi naturalisticky zaznamenané detaily. Autoři popisují i značně drastické léčebné postupy, které — zvláště v posledních měsících života — musel Rudolf II. snášet. Panovníka, jehož tělo krutě zdevastovaly choroby, jejichž kumulace jej nakonec přivedla až na smrtelné lože, autoři sledují i nadále jak prostřednictvím nakládání s jeho fyzickým tělem, tak prostřednictvím osudů jeho — nesporně důležitějšího — „sociálního těla“. Popisují pitvu i následné balzamování Rudolfovy mrtvolky, zabývají se oděvem určeným pro nebožtíka, ale také bezprostředními reakcemi a komentáři vzešlými z okolí zesnulého vladaře. Ještě předtím, než Václav Bůžek a Pavel Marek přistoupí k vylíčení vlastních pohřebních obřadů, obsáhle nastíní velmi okázalá a reprezentativní rozloučení následující po skonu Rudolfových předků — dědečka Ferdinanda I. a otce Maxmiliána II.

Zpřítomňování Rudolfova „sociálního těla“ a loučení s ním pak příznačně probíhá na několika místech, tedy nejen v Praze, kde se fyzicky nacházely císařovy ostatky. Autoři rekonstruují průběh posledního loučení s panovníkem ve Florencii, Madridu,

8 Z prací alespoň domácí proveniencie srov. Josef JANÁČEK, *Pád Rudolfa II.*, Praha 1973; TÝŽ, *Rudolf II. a jeho doba*, Praha 1987, zvl. s. 493–506.

9 Jaroslav PÁNEK (ed.), *Když císař odchází. Lidská tragédie a posmrtná sláva Rudolfa II. očima současníků*, Praha 1997.

10 Václav BŮŽEK — Pavel MAREK, *Nemoci, smrt a pohřby Rudolfa II.*, ČČH 111, 2013, s. 1–30.

11 Ernst H. KANTOROWICZ, *The King's Two Bodies. A Study in Medieval Political Theology*, Princeton 1957. Srov. i české vydání — Ernst H. KANTOROWICZ, *Dvě těla krále*, Praha 2014.

Antverpách a Bruselu. Zatímco v případě Florencie se musí do velké míry opírat o analogie s dramaturgií obdobných akcí, v dalších případech už dochované prameny umožnily vylíčení specifického průběhu pohřebních ceremonií. Smuteční výzdoba, volba místa a času i obsah pohřebních kázání jsou nejen podrobně zmapovány, ale především interpretovány z hlediska významů, sdělných pro raně novověkého člověka v rovině sofistikované symbolické komunikace. Ostrý kontrast k rozloučení se zesnulým císařem ve výše uvedených městech pak představuje průběh jeho poslední cesty v Praze. V životopisech Rudolfa II. už poněkud nadužívaný citát o „mizerném pohřbu tak velkého potentáta“¹² naplňují autoři konkrétním obsahem. Srovnáním s pohřebními obřady Rudolfových předků (ale také s pohřbem francouzského krále Jindřicha IV., nabízejícím z časového hlediska vhodnou paralelu, neboť spadá do roku 1610) dokládají naprosto neobvyklý způsob, jakým byla 1. října 1612 večer bez jakékoli pompy přenesena rakev s panovníkovými ostatky z kostela Všech svatých do královské hrobky v chrámu svatého Víta. Laxní přístup nového císaře Matyáše k pietnímu aktu nepochybně ovlivnily extrémně špatné vztahy se zesnulým starším bratrem, které v tomto případě sahaly doslova až za hrob.

Výhrad, které by bylo možné vznést vůči této zdařilé a promyšleně koncipované monografii, není mnoho. Nebylo přirozeně možné beze zbytku eliminovat neduh častý zvláště ve společných textech autorských dvojic, totiž nadbytečné opakování některých údajů, které může zčásti padat na vrub spojování pasáží, které psali různí autoři, do kontinuálního textu. Značně rušivě to působí až v situaci, kdy jde o opakovaný výskyt sledu hned několika souvětí (srov. text na s. 82 opakovaný vzápětí ve zcela identickém znění na s. 96). Terminologické přesnosti práce škodí i zbytečný lapsus ze sféry heraldického názvosloví — habsburská „orlice“ je ve skutečnosti dvouhlavý orel (s. 39, 42, 49, 64 aj.). Zajímavá charakteristika katolického intelektuála rudolfínské doby Jiřího Bertolda (Bartholda) Pontana z Breitenberka, autora v Praze prosloveného pohřebního kázání připomínajícího památku Rudolfa II., by byla ještě výstižnější, kdyby autoři zohlednili také novější — jakkoli rozsahem skrovnou — literaturu k této osobnosti.¹³ I přes uvedené připomínky kniha Václava Bůžka a Pavla Marka nesporně představuje příkladnou ukázkou toho, kterak uchopit badatelsky atraktivní téma prostřednictvím pečlivé heuristiky a vhodně zvolených metodologických postupů a představit ho způsobem, který není jen rekonstrukcí zkoumaných ritualizovaných aktů, ale především jejich hluboce zasvěcenou interpretací, umožňující vhléd do komplikovaného mentálního světa lidí počátku 17. století.

Marie Šedivá Koldinská

12 Jde o slova Natanaela Vodňanského z Uračova, citovaná v naprosté většině textů připomínajících Rudolfovu smrt a nereprezentativní průběh posledního rozloučení s ním. Srov. např. J. JANÁČEK, *Rudolf II.*, s. 506.

13 Srov. Pavel R. POKORNÝ, *Liber instrumentorum — registra císařova palatina Jiřího Bartholda Pontana z Breitenberka*, in: Ivan Hlaváček — Jan Hrdina (edd.), *Facta probant homines*. Sborník příspěvků k životnímu jubileu prof. dr. Zdeňky Hledíkové, Praha 1998, s. 325–339; Jiří MIKULEC, *Katolický zemský patriotismus Harantovy doby*, *Historie — Otázky — Problémy* 1, 2009, č. 1, s. 57–67.